

АНОТАЦІЯ

Джумеля А.З. Формування художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії засобами пластичного інтонування. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня вищої освіти доктора філософії з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 014 Середня освіта (Музичне мистецтво). – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. - Київ, 2021.

У дисертації представлено результати дослідження формування художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва і хореографії засобами пластичного інтонування, що забезпечує можливість емоційного впливу на учнів, прищеплення в них інтересу до музично-виконавської хореографічної діяльності, розширення мистецького світогляду. Адже осягнення художньо-образного змісту мистецьких творів можливо лише в активній музично-творчій діяльності, де важливе місце займають музично-ритмічні рухи, зокрема пластичне інтонування – здатність осмислено, свідомо сприймати та виконувати мистецькі твори. Теоретично обґрунтовано, що розмовне, музичне і рухове інтонування являють собою споріднені семіотичні системи. В їх основі лежить інтонаційний початок, фонетична відповідність, темпоритм, синтаксична розчленованість, тому використання цієї паралелі у процесі фахового навчання студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів доцільне й надзвичайно важливе.

Дослідження музичного сприйняття й кінетичних форм його активізації передбачає розгляд інтонаційно-пластичної природи музично-виразних засобів сприйняття, адже вони є з одного боку, фактором змістоутворення в музиці, з іншого - фактором пластичного відображення музики за допомогою моделювання її мови на мову рухів. Спираючись на вище зазначене, виокремлено спеціальний підхід до аналізу музичних творів з позиції

закладених в системі мистецької виразності «пластичних прообразів», що детермінують їх реальні пластичні еквіваленти в процесі художньо-образного сприйняття.

На основі функціонального аналізу встановлено, що створення пластичного образу мистецького твору проходить декілька етапів, за якими вчитель має визначити: який образ за своїм емоційним відгуком доречний для пластичного втілення на даному занятті; як точно та коротко сформулювати завдання для учнів щодо створення пластичної імпровізації; яку форму імпровізації (індивідуальну або групову) обрати для відображення конкретного мистецького твору.

Дослідницьку увагу було спрямовано на розробку низки наукових підходів, що відповідають складній методології означеного процесу та включає: системно-цілісний, поліхудожній, особистісно-орієнтований, комунікативний, діяльнісно-творчий підходи. Структура формування художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва і хореографії засобами пластичного інтонування охоплює чотири блоки компонентів: ціннісно-смысловий, емоційно-фізіологічний, фахово-компетентнісний, творчо-результативний, кожен з яких характеризується певним змістом і виконує конкретні функції.

Обґрунтована система принципів фахової підготовки майбутніх учителів музики і хореографії засобами пластичного інтонування, що охоплює: принцип індивідуалізації мистецької діяльності; принцип естетичної спрямованості поліхудожнього навчання на практичне музично-ритмічне виконавство; принцип осягнення художньої образності мистецьких творів за рахунок емоційної регуляції учнівського колективу.

Критерієм ціннісно-смыслового компонента визначено ступінь цілісного ставлення до музично-педагогічної діяльності вчителя музики та хореографії з показниками: усвідомленням цілісності музично-естетичного розвитку учнів шкільного віку; наявністю потреби до вивчення широкого шкільного музичного репертуару; виявленням інтересу до застосування засобів

пластичного інтонування у навчальній діяльності над музичним твором. Критерієм емоційно-фізіологічного компонента визначено міру засвоєння комплексу педагогічних основ розвитку музикальності учнів з показниками: наявністю знаково-графічної орієнтації під час опрацювання музичного твору; вмінням художнього переведення перцептивних відчуттів у виконавські дії; адекватністю операційно-аналітичних процесів у практичному втіленні набутих студентами фахових знань. Критерієм фахово-компетентнісного компонента визначено ступінь обізнаності студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів щодо методики пластичного інтонування та її практичного застосування з показниками: вмінням розробляти навчальну наочність для залучення учнів до пластичного інтонування на уроках музичного мистецтва; здатністю до використання можливостей засобів мультимедіа під час організації навчальної діяльності учнів над музичним твором; вмінням добирати музичний матеріал для розвитку музикальності учнів у вирішенні навчальних завдань. Критерієм творчо-результативного компонента визначено міру творчої результативності щодо використання пластичного інтонування з показниками: досвідом емоційних переживань у застосуванні перспективного музичного мислення, творчої інтуїції; самостійністю у використанні фахових умінь для виконавсько-виразного втілення музичного образу; наявністю художньо-пошукової активності у досягненні виконавського результату.

На основі проведеної дослідницької роботи розроблено педагогічні умови формування художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва і хореографії засобами пластичного інтонування, а саме: активізації поліхудожнього простору в процесі музично-ритмічного навчання; забезпечення творчої атмосфери імпровізаційної діяльності; актуалізації інтегрованого набуття мистецьких знань у процесі фахового навчання студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів.

Розроблено методичну модель формування художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва і хореографії засобами

пластичного інтонування, що від постановки мети й основних завдань охоплює: наукові підходи, основні принципи мистецького навчання, педагогічні умови, етапи педагогічної роботи, ефективні методи формування художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва і хореографії засобами пластичного інтонування, що разом становить повний технологічний цикл.

Представлені етапи експериментального дослідження, (констатувальний, контрольний, формувальний) забезпечили реалізацію поставленої мети та впровадження розробленої експериментальної методики відповідно до логіки формування у студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів художньо-образного сприйняття засобами пластичного інтонування, а також дозволили експериментально перевірити її ефективність. На констатувальному етапі експерименту завдяки діагностичним методам були встановлені рівні сформованості художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії, саме: високий, середній і низький.

Розроблена авторська поетапна методика формувального експерименту включала настановчо-орієнтаційний, аналітико-рефлексивний, усвідомлено-поглиблений етапи формувального експерименту, кожний з яких мав свій зміст і комплекс методів, що сприяли вирішенню поставлених завдань. Перший етап дослідно-експериментальної роботи (настановчо-орієнтаційний), спрямовано на вироблення у студентів ціннісного ставлення до творів мистецтва, усвідомлення цілісності музично-естетичного розвитку учнів шкільного віку, вироблення вміння художнього переведення перцептивних відчуттів у виконавські дії. На цьому етапі було введено такі навчальні методи як частково-пошуковий, емоційного заряду, особистісної зацікавленості у формуванні творчого сприйняття, workshop, «Один-багато», «Самостійне опрацювання даних», активізації творчої уяви, метод графічного висловлення особливостей музичного твору, метод аналізу драматургії музичного твору тощо. Другий етап формувального експерименту (аналітико-

рефлексивний) спрямовано на поглиблення знань щодо методики пластичного інтонування та її практичного використання. На цьому етапі студенти залучались до практичного застосування таких методів, як: «Пазли вокально-хорової роботи зі школярами», розуміння причинно-наслідкових зв'язків, адаптації наочних засобів навчання, аналізу помилок у розроблених наочних засобах навчання, проектування та розробки слайдів тощо. Третій етап формувального експерименту – усвідомлено-поглиблений – спрямовано на стимулювання творчого потенціалу студентів у процесі практичної реалізації набутих компетентностей. Впровадження на цьому етапі експерименту в процес фахової підготовки студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів розроблених методів (оперування художніми образами, акторського втілення образу, вироблення адекватних емоційно-ціннісних реакцій, окреслення перспективи вирішення навчального завдання, музично-творчих проєктів, тощо) дозволило стимулювати їх творчий потенціал, а також спонукати до практичної реалізації набутих знань, умінь та навичок. Протягом трьох етапів здійснювалось ефективне формування художньо-образного сприйняття студентів, спонукання їх до осмислення змісту мистецьких творів та висловлення власних відчуттів засобами пластичного інтонування на основі створення різних інтерпретацій цих творів. Збагачення особистісного досвіду щодо переживання мистецьких творів здійснювалось завдяки використанню широких можливостей засобів мультимедіа, інтерактивних навчальних вправ, тощо.

Експериментальна перевірка ефективності запропонованої методики формування художньо-образного сприймання майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії засобами пластичного інтонування була зафіксована на контрольному етапі, що дозволив встановити кількісні та якісні зміни в рівнях сформованості означеного феномена. Використання статистичних і математичних засобів, їх інтерпретація уможливили засвідчити, що у студентів експериментальних груп, які навчались за розробленою нами методикою, зростання високого рівня сформованості визначеного феномена

відбулося у значно більшій мірі, ніж у студентів контрольних груп (високий рівень – 22,6% проти 11,8 %; середній рівень – 60,6% проти 29,6%; низький рівень – 16% проти 57,2% студентів експериментальних та контрольних груп відповідно), що свідчить про ефективність і дієвість використання даної методики формування творчого художньо-образного сприймання майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії засобами пластичного інтонування. Отримані результати формувального експериментального дослідження уможливили визначити позитивну динаміку сформованості художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва і хореографії засобами пластичного інтонування і підтвердили практичну доцільність, ефективність запропонованої поетапної методики.

Ключові слова: художньо-образне сприйняття, майбутні вчителі музичного мистецтва та хореографії, засоби пластичного інтонування, поетапна методика, педагогічні умови.

ABSTRACT

Andriana Dzhumelia. Formation of artistic and figurative perception of future teachers of music and choreography by means of plastic intonation. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 01 Education, specialty 014 Secondary education (Music). - National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov. - Kyiv, 2021.

The dissertation presents the results of research on the formation of artistic and figurative perception of future teachers of music and choreography by means of plastic intonation, which provides the possibility of emotional impact on students, instilling in them interest in musical and choreographic activities, expanding artistic worldview.

After all, comprehension of the artistic and figurative content of works of art is possible only in active musical and creative activities, where an important place is occupied by musical-rhythmic movements, in particular plastic intonation - the

ability to meaningfully perceive and perform works of art. It is theoretically substantiated that conversational, musical and motor intonation are related semiotic systems. They are based on intonation, phonetic correspondence, temporitum, syntactic dismemberment, so the use of this parallel in the process of professional training of students of art faculties of pedagogical universities is expedient and extremely important.

The study of musical perception and kinetic forms of its activation involves consideration of the intonation-plastic nature of musical-expressive means of perception, because they are on the one hand a factor of content in music, on the other - a factor of plastic reflection of music by modeling its language. Based on the above, a special approach to the analysis of musical works from the standpoint of embedded in the system of artistic expression "plastic prototypes", which determine their real plastic equivalents in the process of artistic perception.

Based on the functional analysis, it is established that the creation of a plastic image of a work of art goes through several stages, according to which the teacher must determine: which image in its emotional response is appropriate for the plastic embodiment in this lesson; how to accurately and concisely formulate tasks for students to create plastic improvisation; what form of improvisation (individual or group) to choose to reflect a particular work of art.

Research attention was focused on the development of a number of scientific approaches that correspond to the complex methodology of this process and includes: system-holistic, polyartistic, personality-oriented, communicative, activity-creative approaches. The structure of formation of artistic and figurative perception of future teachers of music and choreography by means of plastic intonation covers four blocks of components: value-semantic, emotional-physiological, professional-competence, creative-productive, each of which is characterized by a certain content and performs specific functions.

The system of principles of professional training of future teachers of music and choreography by means of plastic intonation is substantiated, covering: the principle of individualization of art activity; the principle of aesthetic orientation of

polyartistic education on practical musical-rhythmic performance; the principle of comprehending the artistic imagery of works of art through the emotional regulation of the student body.

The criterion of the value-semantic component determines the degree of holistic attitude to the music-pedagogical activity of the teacher of music and choreography. The criterion of the emotional-physiological component determines the degree of mastering the complex of pedagogical bases of musicality development. The criterion of the professional-competence component determines the degree of awareness of students of the faculties of arts of pedagogical universities on the methods of plastic intonation and its practical application. The criterion of the creative-productive component determines the degree of creative effectiveness in the use of plastic intonation.

Based on the research work, pedagogical conditions for the formation of artistic and figurative perception of future teachers of music and choreography by means of plastic intonation have been developed, namely: activation of polyartistic space in the process of musical-rhythmic learning; providing a creative atmosphere of improvisational activities; actualization of integrated acquisition of artistic knowledge in the process of professional training of students of faculties of arts of pedagogical universities.

A methodical model of formation of artistic and figurative perception of future teachers of music and choreography by means of plastic intonation is developed, which from goal setting and main tasks includes: scientific approaches, basic principles of art education, pedagogical conditions, stages of pedagogical work teachers of music and choreography by means of plastic intonation, which together constitute a complete technological cycle.

The presented stages of experimental research (ascertaining, control, formative) provided realization of the set purpose and introduction of the developed experimental technique according to logic of formation at students of faculties of arts of pedagogical universities of art-image perception by means of plastic intonation, and also allowed to check its efficiency. At the ascertaining stage of the

experiment, due to diagnostic methods, the levels of formation of artistic and figurative perception of future teachers of music art and choreography were established, namely: high, medium and low.

The developed author's step-by-step method of formative experiment included instructional-orientational, analytical-reflexive, consciously-in-depth stages of formative experiment, each of which had its own content and set of methods that contributed to the solution of the tasks. The first stage of research and experimental work (instructional and orientation) is aimed at developing students' values to works of art, awareness of the integrity of musical and aesthetic development of school-age students, developing the ability to artistically translate perceptual sensations into performance. The second stage of the formative experiment (analytical-reflexive) is aimed at deepening knowledge about the technique of plastic intonation and its practical use. The third stage of the formative experiment - consciously in-depth - is aimed at stimulating the creative potential of students in the process of practical implementation of acquired competencies. The introduction of this method in the process of professional training of students of the faculties of arts of pedagogical universities developed methods (operation of artistic images, acting embodiment of the image, development of adequate emotional and value reactions, outlining the prospects of solving educational problems, musical and creative projects, etc.) allowed to stimulate their creative potential, as well as to encourage the practical implementation of acquired knowledge, skills and abilities. During the three stages the effective formation of students' artistic and figurative perception, encouraging them to comprehend the content of works of art and express their own feelings by means of plastic intonation based on the creation of different interpretations of these works. Enrichment of personal experience in the experience of works of art was carried out through the use of a wide range of multimedia tools, interactive learning exercises, etc.

Experimental verification of the effectiveness of the proposed method of forming artistic and figurative perception of future teachers of music and choreography by means of plastic intonation was recorded at the control stage, which

allowed to establish quantitative and qualitative changes in the levels of formation of this phenomenon. The obtained results of formative experimental research made it possible to determine the positive dynamics of the formation of artistic and figurative perception of future teachers of music and choreography by means of plastic intonation and confirmed the practical feasibility and effectiveness of the proposed step-by-step method.

Key words: artistic and figurative perception, future teachers of music art and choreography, means of plastic intonation, step-by-step technique, pedagogical conditions.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Джумеля А.З. Результати впровадження організаційно-методичної системи формування пластичного інтонування майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії /Джумеля А.З. //Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О.Сухомлинського: педагогічні науки. - № 3 (62). – Том 2. – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2018. – С. 82-86.

2. Джумеля А.З. Діагностичне дослідження художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії засобами пластичного інтонування /Джумеля А.З. //Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. - Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: зб. наук. праць. – Вип. 25 (30). – К.: НПУ, 2018. – С. 37-41.

3. Джумеля А.З. Комунікативно-ціннісний підхід до художнього сприйняття музики студентами факультетів мистецтв засобами пластичного інтонування /Джумеля А.З. //Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського: педагогічні науки. - №1 (64). – Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2019. – С. 77-80.

4. Джумеля А.З. Настановчо-орієнтаційний етап формування художнього сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії творів мистецтва засобами пластичного інтонування /Джумеля А.

//Педагогічна освіта: теорія і практика: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Вип. 27 (1-2019). – К-П, 2019. – С. 311-317.

5. Джумеля А.З. Евристичні методи формування художньо-образного сприйняття майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії /Джумеля А.З. //Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. - Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: зб. наук. праць. – Вип. 27. – К.: НПУ, 2019. – С. 81-87.

6. Джумеля А.З. Процесуально-функціональний аналіз художньо-образного сприйняття майбутніми вчителями музики та хореографії творів мистецтва засобами пластичного інтонування. – KELM № 4 (32), vol. 1. 2020. Knowledge, Education, Law, Management. – С. 31-36.

7. Корінець А.З. Системний підхід до формування художнього сприйняття студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів /А.Корінець //Сучасні проблеми виконавської підготовки викладачів мистецьких дисциплін: матеріали всеукраїн. наук.-практичної конференції [під ред. А.Козир, К.Щедролосєва. – Вип. 2. – Херсон: ХДУ, 2017. - С. 91-94.

8. Корінець А.З. Діяльнісний підхід до сприйняття художніх образів як важливий напрям формування пластичного інтонування майбутніх учителів музичного мистецтва та хореографії /А.Корінець //Сучасна мистецька освіта: матеріали II міжнародних науково-практичних читань пам'яті академіка Анатолія Авдієвського. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. – С. 143-146.

9. Джумеля А.З. Творчий конструкт підготовки майбутнього вчителя музики та хореографії /А.Джумеля //Сучасна мистецька освіта: матеріали III міжнародних науково-практичних читань пам'яті академіка Анатолія Авдієвського. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. – С. 124-127.